

AIN KALLIS

ILM JA SÕDA

„Venemaal on kaks väejuhti, kellele alati võib kindel olla – kindral Jaanuar ja kindral Veebruar.“

Nikolai I

Vene väejuht Mihhail Kutuzov lasi Prantsuse väed 1812. aastal Moskvasse ja võitis sõja. Hilisem Nõukogude Liidu diktaator Jossif Stalin lubas sakslased 1941. aasta talvel Moskva alla ja võitis sõja. Egiptuse riigijuht Gamal Abdel Nasser lasi 1967. aastal kuuepäevase sõja ajal Iisraeli armee Siinai poolsaarele ja jäi ootama pakast...

Jah, teooria on üks, praktika sageli hoopis teine asi. „Ära kunagi sega oma vaenlast, kui ta parajasti viga teeb,“ kõlab üks Napoleon Bonaparte'i sõjatarкуси. Samas ei käitunud ta Venemaa-sõjakäigul sugugi selle põhimõtte kohaselt – ei võtnud õppust Karl XII käekäigust põhjasõja ajal ning kaotas enamiku oma Suurest Armeest külma (detsembris -35 °C), nälja ja haiguste tõttu.

Napoleoni viimase, Waterloo lahingu kohta kirjutab Victor Hugo „Hüljatutes“: „Kui 1815. aasta 17. juuni ööl

poleks sadanud vihma, siis oleks Euroopa tulevik kujunenud hoopis teistsuguseks. [–] Saatus vajas ainult veidi vihmasadu ning terve maailmasüsteem varises kokku.“

Prantslaste rünnak viibis pehme pinnase tõttu pool päeva, mudas polnud efektiivsed ei raskeratsavägi ega suurtükid. Briti vägesid juhtinud Wellingtoni hertsog Arthur Wellesley kasutas ilmaolukorda ära palju targemalt – seisis paigal. Pealegi jõudis talle õhtul kohale abivägi.

Ei kuuldud siili õpetust

Külm on pidurdanud kümneid vallutusretki. Näiteks talvesõjas aitas tugev pakane kaitsta Soomet punaarmee pealetungi aegu. Pole ime, et sakslastele jäi siis mulje nõrgast ja sõjaks halvasti valmistunud armeest. Hitleri 1941. aasta sõjakäigul algasid lumetsajud Venemaal juba oktoobris, kohe

pärast tavapärasest sügisest vihmapiiridiga kaasnevat „rasputitsat“ ehk teede lagunemise aega. Aasta lõpul oli lume paksus Moskva all juba üle meetri.

Eestlasest „füürer“, geofüüsik ja jurist Hjalmar Mäe kirjutab oma mälestustes, et tema ilmaandmete analüüs näitas varajase ja erakordselt külma talve tulekut. Saksa väejuht Kunath, keda ta septembris hoiatas, oli Mäele selle peale väga ebaviisakalt otsa vaadanud ja öelnud: „Ärge segage end Saksa riigi asjadesse, kõik vajalik on tehtud ilma eestlaste õpetusteta.“

Ei kuuldud siili õpetust! Saksa peaastronoomi Franz Bauri pikaajaline ennustus – oodata on normikohast kuni pehmet talve – kukkus Mäe omast hulga kehvem välja. Baur ei uskunud, et kahele väga külmale talvele võib järgneda veel üks selline. Moskva all kaotasid sakslased 45-kraadises pakases ligi 100 000 meest.

Jumalikud tuuled päätsid Jaapani ja Inglismaa

Peale külma ja vihma on ajaloo kulgu muutnud ka tormid.

Jaapan pääses kahel korral – 1274. ja 1281. aastal – mongolite käest tänu taifuunidele. Sealt ongi pärit legend Kamikazest ehk jumalikust tuulest. Tormi varjus õnnestus omakorda jaapanlaste üllatusrünnak Pearl Harborile 1941. aasta detsembris. Kolm aastat hiljem uputas taifuun Filipiinide all suure osa USA 3. laevastikust.

Hispaanlaste Võitmatut Armaadat, kes valmistus aastal 1588 Briti saari vallutama, rappsid tormid halastamatult: vähemalt 50 laeva hukkus ilma tõttu ja vaid üksikud lahingus! Hispaania kuningas Felipe II oli ebaõnnestunud rünnaku järel väidetavalt kibedalt tõdenud: „Ma saatsin oma laevad inimeste, mitte tuule ja lainete vastu.“ Võitjad aga kirjutasid medalile „Flavit Deus et Dissipati Sunt“ (ladina keeles 'Jumal puhus ja nad hajusid').

ALAMY

Waterloo lahing

Kolm ja pool sajandit hiljem otsustas maailmasõja saatuse samuti torm La Manche'i väinas, õigemini väike paus selles. Normandia dessandiks ehk operatsiooniks koodnimega „Overlord“ sobiva täpse aja määramine sõltus täielikult liitlaste sünoptikutest. Üks operatsiooni juhtidest Frederick E. Morgan hoiatas šotlasest peasünoptikut: „Edu, Stagg. Aga pidage meeles, et me tõmbame teid kõiki laternaposti otsa, kui te halbu endeid valesi tõlgendate!“

Ajaloo kõige riskantsem prognoos õnnestus täielikult. Enne ja pärast 6. juunit 1944 möllas merel selline torm, mis oleks igasuguse laevade ja lennukite tegutsemise võimatuks muutnud. Briti väejuhi Bernard Montgomery kommentaar olnud: „Olin õnnelik, et minul ei tulnud otsustada!“

Kui seda udu ees ei oleks!

„Ilma puudumiseks“ nimetatakse sõjas aega, kui paks pilvisus või udu teeb pealetungiva armee juhid närviliseks ja annab vastasele hingetõmbeaega. 1940. aasta mais aitas tihe udu Dunkerque'i all Saksa lennukite rünnakute eest päästa kümneid tuhandeid lõksu sattunud liitlaste sõdureid.

1944. aasta detsembris oli olukord vastupidine – Belgias Ardennide mäestikust saavutas Saksa väekoondise ootamatu pealetung alguses olulist edu suuresti tänu pilvisele ja udusele ilmale, mis takistas liitlaste õhulööke. Vaat seal olid Wehrmachti sünoptikud oma prognoosiga igati tasemel. Isegi selle operatsiooni koodnimeks oli pandud „Sügisene udu“.

Nimetatud lahingus pöördus USA kindral George Patton viimases hädas kaplan James H. O. Neilli poole ning käskis tal koostada spetsiaalse palve kõrgemale poole hea ilma saamiseks. Seda trükiti 250 000 eksemplari. Palve pöördel oli ka kindrali kiri 3. armee ohvitseridele ja sõduritele.

Mõne päeva pärast, just jõululauapäeval, taevast selgines, udu hajus ning lahingu käik võttis järsult teise pöörde. Liitlaste lennuvägi sai „päästetödele“ asuda.

Ja veel. 1943. aastal võttis USA Alaskal häguse ilmaga ette Kiska saare tagasivallutamise. Saart ründas sada laeva ja lennukit, 34 000 merejalaväelast. Jaapanlaste asemel leiti paksust udust vaid neli hullunud koera. „Sõbralik tuli“ tappis aga 22 meest, haavatuid loeti kokku üle kahesaja.

Ilm võib tegutseda ka kui „ühiskondlik lepitaja“. Nii on ajaloos teada juhtum, kui torm hoidis ära sõja puhkemise. 1889. aasta märtsis seisid Samoa saarestikus ankrus USA ja Saksa-maa laevastikud. Valmistuti lahinguks. Seda aga ei tulnudki – enne ründas vaenupooli orkaan, mis uputas pea kõik laevad. Samoa saarestik jagati seejärel rahumeelselt pooleks. Osa on praegugi ameeriklaste oma, teine pool sai 1962. aastal esimeseks sõltumatuks riigiks Polüneesias.

Lõpuks üks näide, kuidas ilm muutis maailmakorda ka päris siin, Eestimaal. Nimelt lahingus Lindanise, see on praeguse Tallinna all 1219. aasta juunis, kui meie esivanemad võitlesid taanlastega, kukkus viimastele taevast kaela lipp, mille all nad saavutasid võidu. Oleks aga tuul puhunud teisest suunast, oleksime hoopis meie punase ristilipuga skandinaavilased... •

 Ain Kallis (1942) on meteoroloog, klimatoloog ja publitsist. Tema peamine uurimisvaldkond on Eesti kiirguskliima. Töötab peaspetsialistina Eesti keskkonnaagentuuris ja dotsendina Tallinna tehnikakooli meresüsteemide instituudis.

Eesti Sõjamuuseum
KINDRAL LAIDONERI MUUSEUM

TULE VAATAMA EESTI SÕJAMUUSEUMI RELVANÄITUST!

Eksponeeritud on üle 130 tuli- ja külmrelva
16. sajandist kuni külma sõjani

K-P 11-18 Sissepääs tasuta

Näitus põhineb Eesti Ajaloomuuseumi ja Eesti sõjamuuseumi relvakogudel

Mõisa tee 1, Viimsi
Tel 621 7410, 621 7418
www.esm.ee |